

ment ter hand nam – het schonk menigeen hunner de overtuiging dat Nederlands leiding heel Indië slechts tot zegen strekte.

Die overtuiging werd versterkt door het toegenomen isolement waarin de uit Nederland afkomstige groep was komen te verkeren. Olivier had in het begin van de negentiende eeuw de 'laatdunkende domheid' der Europeanen in Indië gelaakt omdat zij, heer en meester in het land, niet door de 'sluier' konden heenzien die voor 'het wezenlijk karakter' der inheemsen hing. Het kan zijn dat de bloedige Java-oorlog sommigen de ogen opende. Wij herinneren aan de uitspraak, 1851, van de minister van koloniën: dat 'de Javaanse bevolking zeer wel wist dat wij daar eigenlijk niet behoren.' Zou na 1870 en vooral na 1901 (het jaar waarin de 'zedelijke roeping' voorop werd gesteld) één minister van koloniën dat zó gezien en zó gezegd hebben? Men kan diegenen die van het Cultuurstelsel profiteerden, veel verwijten maar niet dat zij aan zelfbedrog leden.

Inzicht in wat in de eerste decennia van deze eeuw aan denkbeelden naar voren kwam onder de ontwikkelden in Indië en besef van de mate waarin die ontwikkelden uitdrukking gaven aan wat, vaag of scherp omljnd, aan wens en leefde in veel bredere inheemse kringen, kon men slechts verwachten van diegenen die in een nauw en vooral openhartig contact stonden met de inheemse wereld. Van dat contact was slechts bij weinig Europeanen sprake. 'De 'trekkers' (diegenen die weer naar Nederland zouden terugkeren¹) 'gaven zich', schrijft Vlekke,

'zeer zelden moeite de inheemse talen maar enigszins behoorlijk te leren. Zij begrepen weinig van de Indonesische gebruiken en verlangden ze niet te begrijpen. De omstandigheden dwongen niet langer de Europeanen die in het binnenland leefden, op hun eenzame posten hun dagen door te brengen. Autoverkeer over prachtig onderhouden wegen maakte het hun mogelijk, de avond door te brengen in de sociëteiten der voornaamste steden, waar zij altijd mensen van hun eigen ras konden aantreffen'² –

inheemsen, ook de meest ontwikkelden en hoogstgeplaatsten, werden zelden, en zulks hoofdzakelijk pas in de jaren '30, tot die sociëteiten toegelaten.

Zo bewerkstelligde de modernisering van het Europese deel van de samenleving dat er, behalve dan in ambtelijke milieus waarin inheemsen functies kregen, niet méér maar minder contact kwam met het inheemse

¹ Er waren er die bleven: planters, zendelingen, missionarissen, soms ook oud-bestuursambtenaren. ² B. H. M. Vlekke: *Geschiedenis van de Indische Archipel*, p. 438.